

Ս Ի Ո Ն

ԺԷ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1943

ՄԱՐՏ-ԱՊՐԻԼ

ԹԻԻ 3-4

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ՏԱՌԱՊԱՆՔԻՆ ԼՈՅՍԸ

Յիսուսի Յարութեան լոյսին մէջ, մեր մտածումը կ'երթայ զայն կարելի ընող այն փրկարար ճիգին, աւելի ճիշտ լոյսին, որ հաւատքի մարտիրոսները, բարոյականի ախոյեանները, հայրենիքի նահատակները և արուեստի ու գիտութեան խուզարկուները կ'առաջնորդէ իրենց մեծութեան: Վասն զի սիրուած և կեանքին իբր կանոն որգեղրուած խոէալին անկեղծօրէն փարիլ կարենալու համար՝ մարդ պէտք է մտադիւր յանձն առնէ անոր հարկադրած տառապանքը:

Քրիստոնէական բարոյականը ուսուցումի զրուծիւն մը, գպրոցականութեան զօրծ մը, տեսաբանական շանքերու դասաւորում մը չէ: Անիկա մաս առ մաս և յաջորդական վերանորոգումով չէ որ վեր կ'առնէ մարդը, առաքինութեան վրայ առաքինութիւն աւելցնելով, այլ անոր հոգիին մէջ կը նետէ զօրծելութեան նոր սկզբունք մը, խաչը, իբր խորհրդանշ ինքնագիտակցութեան և կեանքի բարձրացման ու փրկութեան:

Գաղտնիք չէ թէ կեանքի բոլոր մարզերուն վրայ իրական և հերոսական արժանիք ներկայացնող անձերու հոգիին մէջ խորք մը կայ մէկ կողմէն տըրտմութեան՝ որ ծնունդն է աշխարհն ու անոր օրէնքները կազմող տաժանելի պայմաններու զգացումին, ու միւս կողմէ քաջութեան՝ որ արդիւնք է արտաքին դժխեմ իրականութեան դէմ ներքնապէս կազմուած զօրեղ ուժի մը գիտակցութեանը: Այդ երկու հոգեկան վիճակներուն՝ տըրտմութեան և քաջութեան ներդաշնակ համաձուլումն է նկարագրի այն մեծութիւնը՝ որ տառապանքի դպրոցին մէջ զարգացած մեծ հոգիներուն ընորոշիչ երեսն է:

Կեանքը ցաւազին է, և ամենուրեք է տառապանքը, սուր, ծանր, մութ և փշրող տառապանքը: Երբ ծնի մեր աշխատանքէն ու հաճոյքէն, կ'ընկերանայ մեր առաքինութեան ու մոլութեան, կը սողոսկի խորը սիրոյ և բարեւանայ մեր առաքինութեան ու մոլութեան, կը սլաքէ մեր մարմինը, կը ցաւցնէ հոգին, ու կը ճանկրտէ սիրտը: Իր խորհրդանշերն են Հոմերոս, Տանդէ, Շոպէն, Միշ-Անժէլ և Անժանօթ Զինուորը, օրօրոցէն գերեզման մեր անբաժան ընկերն է ան, միայն ծանծաղամիտներ և յիմարներ չեն զգար անոր սեղմ ու ծանր օգակները որոնք

օրերու հետ կուգան սեղմելու մեր հոգին։ Մարդիկ առհասարակ նուազ աչալուրջ են, չեն կրնար տեսնել ու ապրիլ անկեղծօրէն կեանքը։ Պատրանքին ու կեղծիքին դիմակը կը ծածկէ անոնցմէ իրականը։ Բոլոր անոնք որ անկեղծ հետեւաբար խոր կեանք մը կ'ուզեն, պիտի անցնին տառապանքէն, որ զգացական ըլլալէ աւելի զիտակցական է, և խաչը խորհրդանիշն է այդ զիտակցութեան և անոր կատարելագործումին։

Մարդը կեանք ըսուած իրականութեան մէջ երկու ստեղծագործ կեցուածքներ կը ճշդէ առհասարակ, մին իր անձէն դուրս ուզելու և տիրելու արարքն է, որ իրեն սեպհականացնել կը փորձէ այն բոլոր բարեքները զորս աշխարհը կրնայ տալ, իսկ միւսը՝ տիրապետումն է ինքզինքին, տանելու համար անձը առաքինութեան յաղթանակներուն, խաչին։ Առաջին կերպին մէջ կը յաղթանակէ մեր առնող եսը, երկրորդին մէջ մեր մեզի տուող եսը։ Այս վերջին արարքով մարդը կը տառապի. բայց տկարութեան արդիւնք չէ այս, ինչպէս պիտի կարծէին հոգեկան կոյրերը, ոչ ալ դժուարութեանց համակերպելու կրաւորականութիւն մը. այլ անմոռնջ ինքնակերտում մը, վերելք մը խութ առ խութ և լեռ առ լեռ, տանելու համար կեանքը իր բարձրութեան, իր յաղթանակին։

Տառապանքը ըմբռնելու սխալ կերպ մը կայ, զգացական ու արտաքին, որ մեզի կուգայ մեր անցեալէն, վասն զի մեր գործերը կը հետեւին մեզի, որ մեզի կուգայ մեր ապագայէն, անստոյգ մեր վիճակէն, ու մեզի կուգայ առօրեայէն ու կը կնճռոտէ զեղեցիկ դիմագծերը և կ'արցունքոտէ աչքերը։ Իրական տառապանքը զիտնալու, և ինքզինքը տալով ունենալու տառապանքն է։ Տառապանքը զիտունին, արուեստագէտին, Աստուծոյ։

Գողգոթան զազաթն է այս փրկարար տառապանքին, խորհրդանիշը անոր մեծութեան։ Ամէն յառաջդիմութիւն, որ Աւետարանէն ասդին կը սկսի, տողորուած է այս պատկերին իրագործումովը։

Տարբերութիւնը, որով կը զանազանուի հին քաղաքակրթութիւնը քրիստոնէութեան բերածէն, կը կայանայ Գողգոթայի խորհուրդին հազած նոր նշանակութեանը մէջ։ Յիսուսով տառապանքը եղաւ կեղրոնական ազդակը ներքին բարձրացման և փրկութեան, նախերգանքը Յարութեան փառքին։ Թէ տառապանքը լուրջ, զիտակից, հզօր և ազնիւ կ'ընէ հոգին, առածի մը չափ ամուր է իբրեւ հասարակաց մտածողութիւն։ Ու ասիկա ճիշտ է ոչ միայն անհատներուն, այլ նաև ժողովուրդներուն, հաւաքականութիւններուն համար։

Մտաւորապէս զգաստ և բարոյապէս զօրեղ են այն ժողովուրդները, որոնք շատ տառապած են արդարութեան, բարիին և ճշմարտութեան համար։ Ամէն ժողովուրդ, իր գոյութեան ամբողջ ընթացքին կամ անոր ունէ ճակատագրական մէկ շրջանին, աւելի կամ նուազ չափով կրնայ զգացած ըլլալ այս պատմական և նոյնատեղ հոգեբանական ճշմարտութիւնը։ Բայց ոչ մէկ ազգ թերևս չէ զգացած զայն այնպէս և այնչափով՝ ինչպէս և ինչ չափով զգացինք մենք։

Առաջին այն պահէն իվեր՝ երբ մեր տոհմային զգացումը փոխակերպուեցաւ ազգային զիտակցութեան, քրիստոնէութեան լոյսին ներքև, վիշտը զարկաւ միշտ մեր կեանքին. չանցաւ մեր կեանքէն դար մը, ուր քաղաքական փոթորիկներ մէկէ աւելի անգամներ հիմնովին չսարսէին մեր գոյութիւնը, բայց ամէն

անգամուն ալ վերքը, ուշ կամ կանուխ, սպիացաւ վերջապէս. փորձանքները փորձառութեան դարձնողներ եղան մեզի համար, ու, բնաշխարհիկ թէ տարաշխարհիկ հորիզոններու զիրիւր, կրցանք միշտ վերստին ժողուել մեր նշխարհալ մասերը, մեր ինքնութիւնը, ու մեր տառապանքի փաստածրարին մէջ, որ մեր պատմութիւնը եղաւ, թէ՛ մենք և թէ՛ ուրիշները կրցանք կարգաւ ապրելու իրաւունքէն չզրկուած ժողովուրդի մը արժանիքը: Շատ բան կորսնցուցինք, վայելք, հարստութիւն, ոյժ և ուրիշ առաւելութիւններ, որոնք անցան ստուերներու նման արագ և անշշուէլ, բայց հաւատարիմ մնացինք մեր ներքին արժէքին, մեր խաչին:

Վսեմ ըլլալէ աւելի ճշմարիտ է այն մտածումը, թէ հայը ճակատագրուած էր քրիստոնէութեան. հայուն որոնումը ողբերգական ինչ մը ունի, ոչինչ կրնայ արգելել իր մեռնելու մութ կամեցողութիւնը, իր հաստատ հաւատքը ճակատագրական կործանումներու, բայց յաւիտենական յաղթանակին: Հայը կը զանազանուի ուրիշ ժողովուրդներէն ոչ միայն իր ինքնութեամբ, այլ նաև զայն տեղականացնելու կամքով, խորհուրդով: Ի՞նչ բան կ'արգելէր իրեն միանալու պարսիկներուն, յոյներուն, թուրքերուն. բայց եթէ՞ կատարելութեան այն զաղափարը որ կայ մեր ժողովուրդի ինքնութեան և զայն կատարելութեան տանելու կամքին մէջ: Մեր հայրերը իրենց կեանքի խաչելութեան ճամբուն վրայ չմեռան պարզապէս մեռած ըլլալու համար. եթէ անոնք ունեցան տառապանք, զրկանք և հրաժարում, այդ բոլորը վասն զի անոնք Գողգոթայի մը բարձունքէն կը հաւատային ողջունել յարութեան փառքը ցելին, որուն խաչը կը ծանրանար ինչպէս սերունդներու նոյնպէս անհատներու ուսին:

Տառապանքին փաստը խօսուն գորութիւնը եղաւ մեզի, ու մեր արժանիքին ամենէն վաւերական ստուգանիշը: Արդարև վիշտը չկրցաւ երբեք քանդել զմեզ ազգովին, ու տառապանքն ընդհակառակն համբերութեան, քաջութեան և յաճախ նաև իմաստութեան սքանչելիքներ կատարել տուաւ մեզի մեր վրայ խուժող արհաւիրքներուն դէմ, որովհետև միսթարութեան, սիրոյ և յոյսի կենդանի գորութիւններ աղբերացուցած էին մեր մէջ քրիստոնէական մեր հաւատքը, որովհետև մենք խաչած էինք ինքզինքնիս մեր մտատիպաբին հետ միասին: Անոր համար չունեցանք ցաւի աղաղակ, ոչ ալ մեծագործութեան յաւակնուածութիւնը մեր արարքին, այլ այն վստահութիւնը, տեսիլքը եթէ կ'ուզէ՞ որ կը քաղցրացնէ ու կը սրբէ հողին խաչի ճամբաներուն:

Քսան դարեր շարունակ սրտի և խզի քաղցր բերումներով երգեր ենք անոր խորհուրդն ու փառքը, և անոր զղացումն ու ձկն բնապդօրէն կարծես ամենէն հիմնական յօրինանիւթն է դարձեր մեր զրականութեան և զեղարուեստին:

Այժմ մեծ ու բարի ուժերու այս իրական ալբիւրը իր ներքին խորհուրդով տակաւ կ'աղօտի մեր ներսը և բարոյական կեանքի այս ներքին խորհրդանիշը տակաւ կը թաղուի ալբիւսին ներքև կամ անյուսութեան ամպերու ետին:

Երջանիկ են սակայն այն հողիները, ինչպէս նաև ազգերը որոնք միշտ արթուն կը հսկեն, ու չեն թողուր որ օրերու մշուշը ծածկէ զայն նայուածքներէ: Վասն զի տառապանքէ այսինքն, խաչէ գերծ կեանքը մահուան կը նայի: Խաչը նախապայմանն է մեծութեան, փառքին և ցարութեան:

ԽՄԲ.